

lišuje prvá časť hry od druhej. Prvá nielen uvádza do príbehu, ale je tiež úvahovejšia, kým druhá prudká až vzrušivá. Plná zrážok.

Udivujúce sa mi javilo aj modelovo presné zastúpenie postáv vzhľadom na dané spoločensvo na kráľovskom dvore a dedinu či mesto i pochádzkový prejav, ktoré nie sú polarizujúce len protichodnými povahami, ale i samy so sebou v rozporoch. Nanajvýš podnetný zástoľ v hre má v zápisoch len naznačená postava – Vojak (pri zúženom obsadení ho najčastejšie zdvojene zastupoval sudca Teofil), svetaskúsený muž, prinášajúci spochybnujúce otázky, ale zároveň utišujúci napätie, kým sa dá, v akejsi protiváhe voči svojmu povolaniu. To isté možno povedať o dvojici Dorotíných sestier a Zvodkýň, o ich tápaniach, ale i nachádzaniach.

Najpodnetnejší príspevok do obohatenia konfliktov, ako aj spôsobu osobitného podania hry, som našiel práve v **účasti Ľudu**, v jeho dvojedinosti – z hľadiska divadelnej spoluohry (aktérstva) i diváckej zapojenosti (kreatívnej percepcie). V záznamoch nezretelné prepojenie bolo často kľúčové, aj tým, ako sa vyvíja povaha skupiny Ľudu a jeho prístupu k Dorote i k tomu, čo sa s ňou deje. Menila sa v postojoch i v prejavoch akoby do skupinovej osoby – jej hromadného stelesnenia. Od výhrad k stotožneniu.

Pri prvých stretnutiach s pamätníkmi, keď som ich jednotlivo objavoval, navštevoval a spovedal ich, či si aspoň niečo z *Hry o sv. Dorote* pamätajú, nadobudol som dojem, že priam každá obec mala „svoju Dorotu“. Pravda, spočiatku bez poznania celku, len cez útržky, o ktorých som sa dozvedal. Akoby hru spájali – i to v rozdielnom zastúpení – iba postavy a hlavná téma mučenia a popravy svätice. Na mnohých miestach i výjavy po jej statí. Touto „niťou“ som potom „zošival“ útržky, ale zdalo sa mi, že sú to len „záplaty“, ktoré nemajú náležitý „strih“. Krajčírské priróvanie nie je vôbec náhodné, pretože rovnako zhodne sa dedili odevy a kostýmy hrajuúcich.

Stretnutia viacerých pamätníkov z tej-ktorej obce, poprípade z prímestských sídlisk, kde si pamätali často súvislejšie, čo sa hrávalo v blízkom meste, už prinášali presnejšie zistenia o tom, čo je v hre spoločné pre všetky predstavenia, lež i miestne osobitosti.

Najprínosnejšia, takpovediac „najpramenitejšia“ etapa výskumu súvisela so zapojením spoluúčastníkov dorotskej hry – divákov do spoločného rozpaätávania sa o jej pôvodnej podobe. V jej rámci sa mi pri badateľných miestnych a stavovských odlišnostiach lokálnych rozvíjaní rozdielnych motívov začali vynárať širšie poznatky o istých zhodách vo zvláštnostiach jej hroveho podania nielen z krajového hľadiska, ale aj pokiaľ ide o nositeľov hry na dedinách i v mestách – vrátane skupín hráčov, obchádzajúcich sídla pre obživu. Pritom som narazil aj na prekážky.

Podmieňujúce faktory. Pri prezentácii postupov a prínosov výskumu cez opis náleзов a vypočutí nemožno, prirodzene, obísť ani viaceré obmedzenia výskumu. Podmienenia poznamenávali všetky jeho súčasť rovnako, keďže sa konal v čase už priam pred našimi očami odchádzajúcich nositeľov pamäti na autenticitu *Hry o sv. Dorote*. Neraz som sa o informátoroch dozvedel skôr, ale do obce som prišiel až vtedy, keď sme zorganizovali v kraji stretnutie pamätníkov, alebo som mal príležitosť navštíviť danú lokalitu v súvislosti s pracovnými aktivitami (podujatia, prednášky, prevzatia zbierkovej ponuky a pod.), alebo vo voľnom čase sobôt, nedieľ a dovolenky. Z uvedeného vyplýva, že najtvrdším obmedzením pre mňa znamenala závislosť od možnosti vycestovať na výskum, často nie tam, kde by ho bolo potrebné uskutočniť súrnejšie, navyše, iba s akýmsi občasným poloprofesionálnym zabezpečením v rámci pozvania či riešenia pracovnej úlohy. Nie však v rámci odborných činností, i keď som bol na ne pripravený ako profesionál s komplexnou aprobáciou, veď predtým som študoval literárnu vedu, folkloristiku, divadelnú vedu, knihovníctvo a informatiku i muzeológiu a pracoval som v literárnom múzeu; moja „voľnosť“ sústrediť sa iba na výskum ľudových hrových prejavov bola ohrozená, lebo práve ma politicky postihovali, kontrolovali, zakazovali...

Nešlo však len o obmedzenú nezávislosť a finančné možnosti. Poznávanie *Hry o sv. Dorote* (a iných podobných hier s duchovnými námetmi a postavami) podmieňovali takisto obavy niektorých oboznamovateľov z normalizačných postihov pri hromadných stretnutiach a s tým súvisiaca ochota i možnosti spoluusporiadateľov ich uskutočňovať. V tejto súvislosti si dovoľm osobnú poznámku: i keď ma normalizačná moc vytesnila do vnútornej emigrácie, badanie predstavovalo

pre mňa príležitosť venovať sa tomu, čomu som chcel. A tak, paradoxne, vlastne podmieňovala celý výskum.

Rovnako paradoxne, k podmieňujúcim faktorom treba prirátať aj zväčšujúci sa priestorový rozsah výskumu hrania *Doroty*. Na jednej strane prinášal uspokojenie z veľkého množstva objavených obcí, kde ešte žila pamäť na dorotskú hru, a na druhej strane znovu nastolil problém, ako zistené čo najrýchlejšie bádateľsky spracovať. To znamená vypočítať a zaznamenať čo najviac svedectiev o jej uvádzaní od priamych nositeľov a pamätníkov hry. Všetky pramene, ktoré som postupne objavoval a rozpoznával za pomoci spolupracovníkov, som však nemohol obsiahnuť naraz, ako by sa žiadalo. Neúprosný čas mi priam „odkrajoval“ z chlebička informátorov.

Netajím ani vlastné obmedzenia, napríklad, že som sa viac usiloval sklbovať zreteľ folklornej autenticity, lebo celé moje úsilie smerovalo k tomu – nezabudnúť, čo i ako sa hralo, a obnoviť v najvyššej možnej miere zdedenú hrovú predlohu, aby moja „správa“ neostala iba dokumentom, ale aj inšpiráciou pre ďalší divadelný život. Preto som niektoré aspekty v zaznamenávaní podôb dorotskej hry možno i zanedbal, respektíve dostatočne nedokladal. (Napríklad hudbu.)

Po zrekonštruovaní jednotlivých miestno-stavovských verzii z rozličných dochovaných variácií (nie reštaurovaní len jednej z nich) som postrehol ešte jeden limitujúci faktor, ktorý som si v čase výskumu neuvedomoval. Zistil som, že niektoré krajové hrové podania *Doroty* som zaznamenal a do inovácie včlenil v širšom rozsahu, čo vyplynulo zo stálejších a opakovaných pobytov v určitých lokalitách. V okolí rodiska, teda na Požitaví Tekova, z pravidelných návštev rodiska manželky v Tvrdošíne na Orave, ako aj z kúpy a opravovania baníckej chalupy v Hodruši – vrátane pôsobiska v Martine a dostupnosti neďalekých častí hornej Trenčianskej župy (okolie Žiliny a Kysuce) i Liptova. Niektorí oboznamovatelia z radov župných konzultantov alebo spoluusporiadateľov skupinových stretnutí pamätníkov v uvedených lokalitách mi poskytli viac informácií a hlbších poznatkov, okrem výnimočných stretnutí aj v iných župách či v ich častiach. Vďaka bližšiemu kontaktu s v Borskom Mikuláši žijúcim a pôsobiacim Štefanom Kassayom či Alojzom Kaššákom z Naháča, napríklad, som sa dozvedel o rozvitom spevohernom podaní *Doroty*. Zásluhou Alexandra Zrebeného zasa o mestskom predvádzaní dorotskej hry.

Dôsledky podmienení sú, žiaľ, nenapravitelné. Časový faktor pracoval proti nám – folkloristom a teatrologom, ktorí sme boli od neho závislí pri spoznávaní, zachovávaní i oživovaní zdedených hodnôt ľudového divadla. Odkaz nám zapadal ako slnko za hory, no bez nádeje svitu, lež do nenávratna. Neraz som z toho mal „vnútornú krízu“. Hnala ma konať, a zároveň znemožňovala domýšľať rozpoznané, triediť podstatné od nepodstatného, keď som bol neraz až zavalený opakovanými informáciami o tom istom, ale na rozličných stretnutiach.

Oboznamovatelia. Výskum *Hry o sv. Dorote* neznamenal pre mňa len poznávať o čom, kedy, kde, ako i kým a pre koho sa hrávala, ale hľadať aj spôsoby, ako ho uskutočňovať, čiže v prvom rade, ako získať celú škálu oboznamovateľov o jej výskyte. Ako sa postupne rozširovali lokality jej uvádzania, prehlbovali a spresňovali sa postupy bádania, rozširovalo sa zároveň zázemie spolupracovníkov výskumu. Tvorili ho:

- **pomocníci** – prví oboznamovatelia s terénom a s metódou výskumu;
- **konzultanti** – sprostredkujúci mi poznatky o výskyte ľudových hier v zemepisnom župnom či krajevom rozsahu;
- **spoluusporiadatelia** – pripravujúci a zabezpečujúci skupinové stretnutia priamych nositeľov a divákov rozpamätávajúcích sa na dorotskú hru;
- **informátori** – individuálni herci a skupinoví interpreti hrového podania *Doroty*;
- **pamätníci** – hru sprítomňujúci diváci, oživujúci ju na základe osobných zážitkov a spomienok v rámci rozpomienkových stretnutí;
- **spoluuskutočňovatelia** pochôdzkového divadla.

2.2. Metódy deskribovania – spôsoby zberu

Slovenskej folkloristiky i teatrológií v súvislosti s ľudovým divadlom dlho chýbali nielen primerané odborné podmienky, ale zároveň presnejšie postupy výskumu. Adekvátne metodológia, zodpovedajúca **dejstvovaniu** ľudovej hry. Pojem dejstvovania je jej vlastný, veď ona jestvuje iba dianím. I tak ju možno plnohodnotnejšie poznávať. Bez tohto kritéria sa len opakovali tvrdenia o tom, čo nemáme, respektíve, že i to, čo sa zachovalo, je nerozvité, prevzaté a podobne.

Keď sa v druhej polovici 20. storočia zintenzívnili vedecký záujem o ľudové divadlo, a tým aj o *Dorotu* (porovnaj *Pramene*), bolo už, ako vieme, značne na ústupe v živom a bezprostrednom predvádzaní. Preto bolo potrebné vynakladať pri pátraní o jeho výskyte hľadateľšie postupy.

Postupy oboznamovania

Metódu živia informácie. Každý výskum vyžaduje ujasnené postupy, ale možno ho uskutočňovať iba na základe dostatočných prameňov a tie následne dávať do sústavy. Komplementarizovať. Aj záber takto zhromaždených zistení mi narastal postupne, práve v súvislosti s ujasňovaním, ako pramene nachádzať. Od osobného úsilia v osamotení k zapájaniu mnohých.

Pomocníci výskumu a spoluriešitelia podujatí. Pri začiatčom osobnom zoznamovaní sa s rozsahom úlohy som sa spočiatku obracal o pomoc na martinských múzejníkov etnografov a v teréne najmä na učiteľov dôchodcov a starších kňazov. Následne som hľadal pomocníkov v osvetových zariadeniach a v pamiatkarských ustanovizniach a v nich ľudí so širšími kultúrnymi aktivitami a záujmami. Z nich mi výraznejšie pomáhali takí odborníci, ktorí prešli viacerými pracoviskami na rozličných miestach Slovenska. Takisto medzi nimi boli prevažne učiteľia dôchodcovia, pracujúci najčastejšie na čiastočný úväzok. Prirodzene, nemohol som obísť ani kolegov s približne rovnakými záujmami a povolaniami z najbližšieho pracovného okolia. Z nich najvýraznejšie mi pomohli Stanislav Chren a Jelka Borcovanová. Stanislav Chren, vtedajší tajomník Združenia divadelných ochotníkov Slovenska (ZDOS) oslovil všetky členské súbory i ďalšie vtedy účinkujúce divadelné skupiny so žiadosťou o informáciu, či sú v ich prostredí ešte pamätníci na ľudové hry. Kolegyňa v Slovenskom národnom literárnom múzeu v Martine Jelka Borcovanová zasa oslovila dedinské folklórne skupiny. Výzvu sme rozposlali do sto sedemdesiatich troch (173) ochotníckych divadelných súborov a deväťdesiatich siedmich (97) dedinských folklórnych skupín. Kladnú odpoveď, že poznajú vo svojom okolí možných informátorov, sme dostali od päťdesiatich troch (53) ochotníckych divadelných súborov a štyridsiatich šiestich (46) dedinských folklórnych skupín.

Konzultanti. V prvej fáze (dnes sa mi javí ako predprípravná) som hľadal oboznamovateľov v radoch odborníkov – národopiscov alebo s folklórom oboznamejších rodákov i kultúrnych pracovníkov podľa vrstvenia jednotlivých historických žúp. Začínal som od najbližších – starších a skúsenejších odborných pracovníkov Slovenského národného múzea v Martine (dnes Etnografického múzea SNM). Boli nimi: Ján Geryk, Andrej Polonec, Ján Hyčko, Ján Boďa a Miroslav A. Húska. Postupne som sa usiloval nájsť, aj ich pričinením, spolupracovníkov podľa žúp. Považoval som takýto postup za potrebný, i keď sám som sa v súvislosti s pracovnými povinnosťami, osobnými tvorivými záujmami v rámci literárnomúzejnej práce i jej výskumom dostával do terénu v rozličných krajoch Slovenska. Účast na rozličných podujatiach, práca v porotách literárnych, divadelných a folklórnych súťaží a prehliadok mi rovnako poskytli príležitosti vyhľadávať a zapájať do spolupráce ďalších oboznamovateľov a partnerov pomáhajúcich mi pri výskume. Najprv som oslovil tie osobnosti, ktoré mali istú vážnosť v prostredí rodného kraja alebo pracovného pôsobenia. Nazval som ich konzultantmi. Pomáhali mi vyhľadávať ďalších oboznamovateľov, poprípade